

**DUNYODAGI ENG CHIROYLI TANGACHAQANOTLILAR
YA'NI KAPALAKLAR (LEPIDOPTERA) TURKUMI
VAKILLARINING BIO-EKOLOGIK XUSUSIYATLARI**

ODILOVA ZUHRAXON XOJIQURBON QIZI.

QO'LDOSHEVA KARIMAXON BAXTIYORJON QIZI.

URAIMJONOVA DILBARXON ILHOMJON QIZI.

NOSIROVA RUXSHONA ZAFARJON QIZI

*Andijon Davlat Pedagogika Instituti Tabiiy Fanlar Fakulteti Biologiya
yo'nalishi 1-bosqich 102-guruh talabalari.*

ANNOTATSIYA: *Kapalaklarning pardasimon qanotlari mayda tangachalar bilan qoplangan. Kapalaklar qanotining chiroyli rangda bo'lishi ana shu tangachalardagi pigmentga bog'liq. Og'iz organlari so'ruvchi xartumdan iborat. Xartum spiral shaklda boshining ostida taxlanib turadi. Bosh qismida bir juft murakkab ko'zlari va har xil shakldagi mo'ylovlari bor.*

KALIT SO'ZLARI: *Agrppina kapalak, xartum, kapalak qurt, pilla, g'umbak, Lepidoptera, golometabolli, ruh shoxi.*

АННОТАЦИЯ: *Кроющие крылья бабочек покрыты желудочными чешуйками. Именно из-за этих пигментов зависит красивей окрас крыльев бабочек. Ротовой орган состоит из присоски хобот выглядит в виде спирали подголовной. Головной убор имеет пару сложных глаз и усы овальной формы.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Агрппина, бабочка, хобот, червь-бабочка, кокон, губка.*

KAPALAKLAR: *juda chiroyli va xilma-xil bo'lib, ularning yer yuzida 150000 ga yaqin, O'rta Osiyoda bir necha mingga yaqin turlari tarqalgan. Kapalaklar yoki ularning ilmiy nomi **Lepidoptera** ko'rsatadiki,*

golometaboli hasharotlar, ya'ni doimo uchib yuradigan hasharotlar qatorini tashkil qiladi. Uning nomi ikkita yunoncha so'zdan kelib chiqqan, „lepis“-masshtabni anglatadi va „Pteron“ qanot degan ma'noni anglatadi, chunki bu go'zal hashorotlarning qanotlari butunlay rangli tarozilar bilan qoplangan. **Kapalaklarning** ajoyib xususiyati shundaki, ularning xulq-atvori juda xilma-xil bo'lib, ular tungi yoki kunlik bo'lishi mumkin va o'z navbatida bu jadal ularning rangi, atrof-muhitga moslashishi va xatti-harakatlarga ta'sir qilishi mumkin. Muntazam ravishda kunduzgi kapalaklarning turalari ko'proq rang-barang ranglarga ega bo'ladi, boshqa tomondan, tungi kapalaklar ko'proq yumshoq ranglarga ega bo'ladi. Bu go'zal hashorotlarning ajoyib xususiyati shundaki, ular balog'atga etish uchun metamorfozdan o'tadi. **Ruh trubkasi** haqida gapirganda, biz kapalaklar tomondan ishlatiladigan ogiz qismlarini nazarda tutamiz. Bu hatto „kapalak tili“ sifatida ham tanilgan, shunga qaramay, haqiqat shundaki, u kengaytirilgan naychani bir turi bo'lib, kapalaklarga turli burchaklarda va juda ko'p chuqurliklarda ajoyib osonlik bilan ovqatlanish imkonini beradi. Kapalaklarning ko'p turlarda, ruh trubasi faqat turli xil suyuqlikarni so'rish uchun xizmat qiladi. Bu ruh naychasi kapalaklar katta bo'lgan paytda rivojlanadi, ular hali lichikalar bo'lganida ular chaynash o'ziga xos.

GULLAR BILAN O'ZARO MUNOSABATLAR. Kapalaklar va gullar o'zaro yaqin munosabatlarga ega, bu ikkala organizmning bir-biridan to'liq foyda olishni ko'rsatadi. Kapalaklar holatida ular gullardan nektar bilan oziqlanadi. Endi esa, boshqa tomondan, ular gullarning ustiga chiqqanda, gulchanglar ularning tanasiga to'liq yopishib, uni guldan gulaga tarqatadi. Bu ajoyib jarayoning barchasi zoxoriya deb ataladi va bu o'simliklarning ko'payishi uchun foydalanadigan eng keng tarqalgan usullardan biridir.

KO'PAYTIRISH. Kapalaklarning ko'payishiga yo'l qo'yish uchun urg'ochilar va erkaklar butun uchrashish jarayonidan o'tadilar, bu butunlay ularning go'zal qanotlarini qoqib qo'yishga, shuningdek, ular chiqaradigan jinsiy feromonlarni osongina anqilash uchun sizning hidingizdan foydalangan holda

o'zlarini aniqlashga asoslangan. Endi urug'lantirish jarayoniga kelsak, bu ayol tuxumlarini biron bir o'simlikka joylashtirishdan iborat bo'lib, bu tuxumlarning miqdori odatda **10mingdan 25minggacha** tuxumni tshkil qiladi.

Farg'ona vodiysi agroekotizimlarida tangachaqanotli hasharotlar (Lepidoptera) turkumining **26 oilasiga mansub 119 avlodini 161 tur va 1 kenja turi** uchraydi. Mazkur hasharotlar mintaqaning asosiy qishloq xo'jaligi ekinlari ro'yxatiga kiritilgan **61 tur** madaniy o'simliklar bilan biotsenotik aloqaga ega. **Tovus ko'zli ATTACUS** atlas haqli ravishda „**Dunyodagi eng katta kapalak**“ unvoniga ega bo'lishi mumkin. Ushbu lepidopteraning qanotlari **300mm** ga etadi. Tovus ko'zi tungi turlarning vakillariga tegishli, chunki u eng katta faoliyatni aniq tunda ko'rsatadi. **ENG KATTA KAPALAK** Janubiy-Sharqiy Osiyoda joylashgan. U Tailandda, u yerda „kuyya-illoni boshi“ nomini olgan, xitoyni janubida, **Gonkong, Indoneziya, Malayziyada**.

Ushbu yirik kapalak Hindistindagi ixtisoslashgan fermalarda yetishtiriladi. Alas tomonidan ishlab chiqarilgan **ipak fagard** deb ataladi. Bundan tashqari ipak eng yuqori junga ega, tabiiy ipakning boshqa turlariga nisbatan shubhasiz afzallikdir. **Dunyodagi eng katta kapalak atigi ikki hafta yashaydi.**

ENG KATTA KAPALAK REYTINGI. 5TOP

1. **AGRIPPINA** qanotlari- 30sm
2. **Qirolicha ALEKSANDRA** Kapitalagi qanotlari-27sm
3. **Tovus ko'zining GERKULLARI** qanotlari uzunligi-27sm
4. **ANTIMACH** qanotining uzunligi-25sm
5. **ATTACUS** atlas qanotining uzunligi-24sm.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. „**UMURTQASIZLAR ZOOLOGIYASI**“ O. Mavlonov.
2. n Ziyo.uz.com
3. uz.m.wikipedia.org.